

Есеј

ТАМО ГДЈЕ ЈЕ ДЕКАРТ СТАО¹

Михајло Товиловић

Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет, СП Физика
mihajlotovilovic@live.com

Веома је чест моменат да философ у својим медитацијама направи нагли и суштински заокрет у сопственој методи када дође до дна чаше и угледа искристалисан аксиом (Еурека!) као сами архе, као максимум, као принцип. Егзистенцијални песимизам у Камиевим дјелима је чисти негатив његовом раскошном, забавном и авантуристичком стилу живота. Ово наличје не треба схватити као сјенку (која комплементира персони у психичком смислу), већ најприје као снажни Ерос који уздицањем у метафизичку сферу покушава да осмисли и утемељи живот (*Када Заратустри дјеше тридесет година, најустји свој завичај и језеро завичаја своја и пође у планину. Ако му то успије (годијала ми је моја мудрост, као и чели преобилност сакуљеној меда)* тада намјесто Ероса ступа Агапе исијавајући интегритет и мудрост духовног алпинисте који се спушта међ' људе (*Гле! Овај се њехар поново жели исцразнијти, и Заратустра жели поново постојати човек*). На тај начин природно (прецизније еволутивно) колапсира привидна дихотомија између философа и његовог опуса.

Ако се Ерос прерано заустави, започети плес завршава Танатос. Монах се недовољно очистио, те је постао Зен ђаволом; научник гради „теорију свега“, а не види да теорија не може објаснити саму себе; мислилац не може да посумња у сопствени скептицизам - рађа се плитки цинизам. Обеснажени Ерос се тада претаче у грчевити Агапе: Фобос. Страх стаје на

мјесто љубави, границе намјесто слободе, недостатак намјесто безусловном пружању. Ерос не може бити плодноносан без Агапеа, нити је Агапе смислен без Ероса. Црну страну повијести испишује људска једнодимензионалност: с једне стране импотентни узнос ка Богу (само Ерос, то јест, Танатос), а с друге (фобичне) стране обездуховљени материјализам Западног човјека (у антрополошком, не географском смислу – Западни човјек је и модерни Јапанац!).

Преселимо ову духовну динамику на радове Ренеа Декарта. Он жели да спозна да ли се ишта са сигурношћу спознати може, или је можда неко демонско биће угушило и посљедњу наду да ће философски ум икада моћи да предахне. Да не би вјечно узалудно кушао сопствени реп (мишљу тражио мисао), односно, Хофштедеровим ријечима: сам себе затворио у чудновату петљу, занесени француски философ методом елиминације брише све што са сигурношћу не може знати. Научна истина је промјенљива, повјерење није знање, можда нас и чула варају, да ли је ово само сан? Само тренутак, ко је тај неуморни питалац у мени? Можда га и не могу докучити, али он мора да је ту, јер питања иначе не би на првом мјесту ни било! Макар овај суд и погрешан или непотпун био, ипак постоји неко ко га је изрекао, па саслушао и на крају врједновао. Ко је то? То сам ЈА? Тако се рађа познати *cogito, ergo sum* или у оригиналу је *pense, donc je suis*. У овом есеју нас занима да ли је Декартов Ерос отишао довољно

¹ Побједнички есеј на конкурс за најбољи филозофски есеј, одржан у организацији Удружења за промовисање културе и мишљења Софиа, поводом Међународног дана филозофије. Аутору есеја, Михајлу Товиловићу, након гласања од стране стручног жирија, уручена је новчана награда у износу од 100 КМ, те плакета за најбољи филозофски есеј, 20. новембра 2019. године.

далеко, да ли је искусио фундаменталну и апсолутну Истину, да ли као Заратустра може да закликће: Велика звијезда! ?

Декартов рад је био и остао срце епистемолошког подухвата, стога је од нарочитог значаја да се замислимо над његовим резултатом. Ако је у праву, онда је агапешки пут пред нама, а ако је прерано одустао, тада се цијела позорница могућности отвара пред нама. Та позорница је позната као *philosophia perennis* - перенијална философија, мада лично сматрам да би требало да се избегава тај назив јер се од Стеуцовог времена (који је сковао име) много атрибута природало том огранку у философији религије, па би сама ријеч перенијализам стварала забуне. Намјесто тога, усудићу се непосредно користити ријеч духовност, или још боље, мистицизам (у смислу примијењене метафизике). Рјешење Декартовог проблема одавно чучи у јогијским традицијама, зен будизму, исихазму, гностицизму, кабали, шаманизму, суфизму и другим мистичним традицијама и са нестрпљењем чека да буде актуелизовано.

Ричард Фајнман је једном рекао: Прво правило је да не смијете сами себе заварати. А Ви сте особа коју је најлакше заварати. Декарт је стао тамо гдје су и многи други философи и прије, па и послије њега стали. Зар философ да сумња у ум (или дух)? Зар то није нешто једино чисто, узвишено, нешто што је и прапочетак и судбоносна тачка? Декарт није могао да изда свог јединог супарника – „самог себе“ – те је превидио посљедњу и највећу замку демона чије је силе хтио да угуши. Декартов демон је његов ум. Ум је инхерентно склон самообмани.

Интересантно је посматрати (психолошки и још дубље) како се Декарт зауставља код самог изворишта проблема. Он ту личи на човјека који је све зубе положио да би отворио орахову љуску, да би на крају плод одбацио и са одушевљењем гледао у своје зубе, као да је њих све вријеме тражио. Цијела сврха самообмане јесте да се не узме за озбиљно, иначе самообмане не би ни било на првом мјесту. Да је цијели живот потенцијално једна велика обмана, то је знао и Декарт, али извор обмане не препознаје па га још на крају и уздиже. Нису потребна никаква демонска бића, никакве теорије завјере, никакав матрикс. Нешто за нас најреалније, ми сами, наш ум – само то може бити и

узрок, а и посљедица самообмане.

Оваква поставка рјешења наилази на прегршт погрешних тумачења. Заправо, да ли иједном тумачењу можемо вјеровати (било критици или одговору)? Ако себе запитамо: „Могу ли вјеровати свом уму? Да ли се обманујем?“: чућемо нешто попут: „Наравно да можеш! Мени једином можеш вјеровати. Можда те сви други обманују, али ја те не обманујем.“ Али наравно, шта друго очекивати од самообмане? Да каже да јесте обмана? Наравно да не. Стога, како нам се већ и интуитивно намеће, морамо напустити простор језичког формулисања епистемолошких проблема и покушати, и на ово ће се многи заљубљеници сопственог ума најежити, изаћи ван свог ума. Да ли нешто постоји ван ума немогуће је дискутовати, јер је свака дискусија утемељена, прожета и оживљена умом, а не би било праведно да иста особа буде и осумњичени и кадија.

Шта је, коначно, рјешење? Обратимо се горе наведеним мистичним традицијама. Зашто медитација, зашто молитва, зашто самопропитивање (упорно постављање питања ко сам ја?), зашто тиховање, плесни ритуали транса, мантре, појање, контемплације, психоделичне биљке, асане и други облици спиритуалних пракси? Све наведено припрема човјека за самоспознају, за просвјетљење. Мистичне увиде није могуће дијалектички филтрирати, нити уопштено изразити (а кад се то и чини, то треба схватити као поезију у најкрајњем случају). Спознаја Бога, Сопства, Ништа,... представља врхунско испуњење Ероса, потпуну трансценденцију личности и ума, а уз помоћ ње ширење свијести и љубави. Спасење, сатори, мокша и спознаја само су неки називи за просвјетљење, у једном смислу дијаметрално супротном од самообмане, заблуде, магле, самсаре или маје, а у другом смислу потпуно једнаки њима, то јест, Браман Атман: Бог је исто што и свијет.

Како год покушам да ублажим прелаз са философирања на мистичну спознају, немогуће је да се не осјети снажан квантни скок у излагању. У првом дијелу детаљна анализа философских поступака, готово цинично приговарање самопоуздању философа, а у другом дијелу просто сервирање духовних спознаја. Нека то читаоца не завара да се граница самообмане само помјерила. Философска и духовна истина су међусобно несамјерљиве и у философском есеју

нема мјеста за грчевито брањење духовних спознаја (које често могу бити и противрјечне, парадоксалне), нити за упражњено бесједење о Богу. Али ипак треба остати искрен и досљедан, те не прећутати. Циљ овог есеја и јесте да се увиди, макар крајичком интуиције, гдје философија прераста у духовност. Наука не може показати како физиосфера даје биосферу, нити како биосфера твори ноосферу, па нека не чуди ни што овдје не могу понудити глатки прелаз са ноосфере на

теосферу. Ови прелази су еквивалнти емергенцијима у теорији система.

Никада нећемо наћи једначину којом показујемо настанак живота, никада психички не можемо докучити обиље живота (то јест, несвјесно потпуно претворити у свјесно), схватити појаву разума, нити икада можемо домислити или довољно рећи о просвјетљењу. О Богу се ћути, и то не само на Витгенштајновски начин, већ на знатно дубљи, душевнији начин.